

Kevod Rabo and Hadrat Talmid Chacham

Alexander Kaye

The basic mekorot for halacha are:

Rambam, Talmud Torah caps 5-6

Shulchan Aruch, YD 242-4

I have reproduced below some of the key sugyot and some other material from the achronim that deal with some connected issues.

I) Hadrat Talmid Chacham

Source for hadrat talmid chacham

ויקרא פרק יט

מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקְוֶם וְהִדְרַת פְּנֵי זָקֵן וְנִרְאָתָּ מְאֻלְתֵּיךָ אֲנִי יִקְוֶק: פ

אונקלוס ויקרא פרק יט

מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא ותדחל מאלהך אנא יי:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לב עמוד ב

ת"ר: +ויקרא יט+ מפני שיבה תקום - יכול אפילו מפני זקן אשמאי? ת"ל: זקן, ואין זקן אלא חכם, שנאמר: +במדבר יא+ אספה לי שבעים איש מזקני ישראל; רבי יוסי הגלילי אומר: אין זקן אלא מי שקנה חכמה, שנאמר: +משלי ח+ ה' קנני ראשית דרכו. יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק? ת"ל: תקום והדרת, לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור. יכול יהדרנו בממוץ? ת"ל: תקום והדרת, מה קימה שאין בה חסרון כיס, אף הידור שאין בו חסרון כיס. יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ? ת"ל: תקום והדרת, לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור. יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו? ת"ל: תקום ויראת, דבר המסור ללב נאמר בו +ויקרא יט+ ויראת מאלהיך. רבי שמעון בן אלעזר אומר: מנין לזקן שלא יטריח? ת"ל: זקן ויראת. איסי בן יהודה אומר: מפני שיבה תקום - אפילו כל שיבה במשמע. רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא! איכא בינייהו יניק וחכים, ת"ק סבר: יניק וחכים לא, רבי יוסי הגלילי סבר: אפילו יניק וחכים... אמר ר' יוחנן: הלכה כאיסי בן יהודה.

Kavod for the righteous?

טור יורה דעה סימן רמד

ומי שהוא חסיד ובעל מעשים הכל צריכים לעמוד מפניו אפ' הגדולים ממנו בחכמה הרבה

בית יוסף יורה דעה סימן רמד

ומ"ש ומי שהוא חסיד ובעל מעשים הכל צריכין לעמוד מפניו וכו'. בפרק במה מדליקין (שבת לא:): ר' סימון ור' אלעזר הוו יתבי חליף ואזיל ר' יעקב בר אחא א"ל חד לחבריה ניקום מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא א"ל אידך ניקום מקמיה דגבר בר אוריין הוא א"ל אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את דגבר בר אוריין הוא. ופירש רש"י אנא אמינא לך וכו' כלומר אתה מיעטת בשבחו. ובפרק קמא דקידושין (לג:): שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל נמי קאים מקמיה. וכתב הר"ן (יד. ד"ה אמר) נראה לי שכל שמוחזק בבעל מעשים ואין ספק בעינינו כר' יחזקאל עומדין מפניו שלא צותה התורה בחכם אלא מפני שהחכמה מביאה לידי מעשים אלא שלא פרטה תורה במעשה כמו שפירשה בחכמה לפי שאין הכשר המעשה גלוי כמו שיתרון הכשר החכמה נראה לכל עד כאן. ומיהו כתב שם בשם הרמב"ן (לב: ד"ה מדקיימא) דלא אשכחן קימה מפני בעל מעשים והא דאמרינן דרב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל קאים מקמיה היינו לומר שאין בו משום זקן ואינו לפי כבודו אפילו לשמואל ומשום הכי חייב לעמוד מפני שיבה שלו עכ"ל. וכן נראה שהוא דעת הפוסקים שהשמיטו הא דעומדים מפני בעל מעשים: כתב הרמב"ן בספר תורת האדם אצל דיני הקריעה (עמ' נג) דמהך דאמרינן בפרק קמא דקידושין חדא דאתון חכימין ואנא חבר ומסיק עלה שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל קאים מקמיה אלמא מקמי זקן אחר לא קאים שמע

מינה שאין תלמיד חכם עומד בפני מי שקטן ממנו וכן כולה סוגיא מוכחת התם והטעם בזה מפני שהוא כזקן ואינו לפי כבודו. ולפיכך אמרו (ב"מ לג.) שתלמידי חכמים שבבבל עומדים זה מפני זה ואפילו גדול מפני קטן משום דשמעתניה בפומייהו וה"ל רבו עכ"ל:

(See also the Bach there and Shulchan Aruch YD 244.12)

Kavod for Women sages?

ספר מנחת חינוך - מצוה רנז - אות ד

[ד] ומה שכתב הרב המחבר ונוהגת בזכרים ונקבות, זה פשוט. ולענין לעמוד לפני אשה זקנה, לדין דפסקינן כאיסי בן יהודה דאפילו זקן אשמאי, אם כן בודאי חייב לעמוד מפני אשה זקנה. אך לדעת הר"מ כאן פ"ו ה"ט דילד חכם אינו צריך לעמוד בפני זקן אשמאי רק הידור, ואינו צריך לעמוד אלא מפני זקן חכם, בודאי אין צריך לעמוד מפני אשה, אף שהיא חכמה שלמדה תורה מ"מ אין חכמה לאשה אלא בפלך [עיין יומא ס"ו ע"ב], וכל הדינים שצריך חכם, בודאי לא שייך באשה אף שהיא חכמה, דאינו נקרא חכם רק אם מצווה ללמוד ולקנות חכמה. על כן אפילו מפני עבד חכם כטבי עבדו של רבן גמליאל [סוכה כ' ע"ב] מ"מ אין לו דין תלמיד חכם. ואפשר דדין בעל מעשים יש להו אם הם מדקדקים במעשיהם, עיין בשו"ע סי' רמ"ד ס"ב דין בעל מעשים, כן נראה פשוט:

שו"ת בית יהודה חלק יורה דעה סימן כח

ראיתי לבעל הלכות קטנות בחלק א' סי' קנ"ד דנסתפק אי בעינן למיקם מקמי סבתא יע"ש. והנראה לע"ד בפשיטו' דחייבין לקום מפניה אם היא בת ע' שנה דהא מצוה דמפני שיבה וכו' ודאי דחייבת בה גם האשה דהיא מ"ע שאין הזמן גרמא ונשים חייבות בה כדמוכה מספר המצות להרב וכדכתב בהדיא בס' החינוך וכיון דהיא חייבת לכבד אחרים גם האחרים חייבין בכבודה אם היא זקנה או חכמה אפ"ל ילדה אע"ג דפטורה דלא גריעה זקנה דידה מזקנה דעכו"ם דכתב הרמב"ם בפ"ו מה' ת"ת דכל שיבה במשמע ועוד דאם אחרים פטורים מכבודה דכל שישנו בזה ישנו בזה כדאמרינן גבי ת"ת דפטורה מללמוד לעצמה וגם אינה חייבת ללמד בנה תורה וכן במצות הקפה היא פטורה ואפ"ל הקיפה לאיש פטורה אלא ודאי פשוט דכל מיני כבוד שחייבין לעשות לאיש הה"נ לאשה.

שו"ת יחוה דעת חלק ג סימן עב

שאלה: האם יש מצוה לקום מפני אשה חכמה בחכמת התורה, או זקנה בשנים, כשם שמצוה לקום מפני איש תלמיד חכם או זקן? והאם יש מצוה על תלמידה לכבד בקימה את מורתה שלמדה תורה מפניה? והאם יש איסור לתלמידה לקרוא את מורתה בשמה?
תשובה: לכאורה נראה להוכיח שמצוה לקום מפני אשה חכמה, ממה שאמרו בגמרא (שבועות ל' ע"ב) שרב נחמן עשה מעשה רב לקום לכבודה של אשת רב הונא, משום שאשת חבר הרי היא כחבר. ועיין בתוספות, ובחידושי הרמב"ן והר"ן שם, שמתבאר מדבריהם, שדין אשת חבר כחבר הוא מן התורה. ואם כן יש ללמוד במכל שכן לאשה חכמה בחכמת התורה, שכבודה מחמת עצמה, שמצוה לקום מפניה. אולם יש מקום לדחות, שבאשת חבר אין הקימה לכבודה, אלא לכבוד בעלה שהוא תלמיד חכם, שאשתו כגופו, אבל אשה חכמה שלמדה תורה, הואיל ואינה מצווה לעסוק בתורה, כמבואר בקידושין (כ"ט ע"א) וברמב"ם (סוף פרק א' מהלכות תלמוד תורה), ובטור ושלחן ערוך יורה דעה (סימן רמ"ו סעיף ו'), יש לומר שאין חיוב לקום מפניה. תדע שאף באשת חבר אין חיוב לקום מפניה מן התורה, אלא בחיי בעלה, אבל לאחר פטירת בעלה, אין חיוב מן התורה לקום מפניה. וכמו שכתבו התוספות (שבועות ל' ע"ב). וכן כתב הרמב"ן בחידושו ובהר"ן (שבועות שם). וראה עוד בחידושי הרשב"א והריטב"א שם. ומוכה שהקימה מפני אשת חבר היא רק משום כבוד בעלה. ועוד שיש אומרים שלאחר פטירת בעלה אין שום חיוב כלל לקום מפני אשת חבר אלא ממדת חסידות, וכמו שכתב הכנסת הגדולה (ביורה דעה סימן רמ"ד אות ד'). ועיין בזה בדברי מרן החיד"א בברכי יוסף (חשן משפט סימן י"ז סק"ה), ובפתח עינים (שבועות ל' ע"ב), ובספר בית המלך (פרק ו' מהלכות תלמוד תורה הלכה ט', דף ד' סע"ג), ובמנחת חינוך (סימן רנ"ז) ע"ש. [וכן כתב לחלק בזה הגאון רבי יוסף ידיד הלוי בספר תורת חכם דף ח' ע"ג ע"ש].

אולם בספר חסידים (סימן תקע"ח) כתב בזו הלשון: מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, ואפילו מפני אשה זקנה, ואף נשים תקומנה. אבל כבודן של נשים להחבא, שנאמר ראוני נערים ונחבאו. כל כבודה בת מלך פנימה. ולפי זה יש ללמוד דין אשה חכמה מדין אשה זקנה שחובה לקום מפניה. (ומה שכתב בספר חסידים ואף נשים תקומנה, כן כתב גם בספר החינוך (מצוה רנ"ז) שמצוה זו נוהגת באנשים ובנשים. וכן מתבאר מדברי רבינו יצחק בן גיאת שהובאו בתשובת הגאונים (דפוס ליק, סימן ק"כ). וכן נראה מדברי הרמב"ם בספר המצות (מצות עשה ר"ט) ע"ש ודו"ק). והגאון רבי יעקב חאגיז בשו"ת הלכות קטנות חלק א' (סימן קנ"ד) נשאל, האם צריך לקום מפני סבתא זקנה? והשיב: מסתברא שאין חיוב לקום אלא מפני אשת חבר, אלא שבספר חסידים נמצא להיפך. ונראה שהיה סבור שיש לחלק בין אשת חבר שכבודה הוא רק משום כבוד בעלה, לאשה זקנה, אלא שמצא להיפך בספר חסידים, ומסתמא ביטל דעתו כנגד דעת הספר חסידים. והגאון רבי יהודה עייאש בשו"ת בית יהודה חלק א' (חלק יורה דעה סימן כ"ח), פסק בפשיטות שחובה לקום מפני אשה זקנה בשנים, שהיא בת שבעים שנה, שכשם שהאשה חייבת לקום מפני תלמיד חכם או זקן, וכמו שמתבאר בספר המצות להרמב"ם, ובספר החינוך, גם אחרים חייבים לקום מפניה, כיון שנפסקה הלכה (בקיודשין ל"ב ע"ב) כדברי איסי בן יהודה, שכל שיבה במשמע. וכן פסק הרמב"ם (בפרק ו' מהלכות תלמוד תורה הלכה ט'), ובטור ושלחן ערוך יורה דעה (סימן רמ"ד סעיף ז). והוא הדין באשה צעירה וחכמה בחכמת התורה, שצריך לקום מפניה. ע"כ +ומה שסיים בשו"ת בית יהודה שם, ולא גרע דין אשה זקנה מגוי זקן וכו', באמת שהרמב"ם והטור ושלחן ערוך שם, כתבו, שזקן גוי מהדרין אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו, שנאמר מפני שיבה תקום, כל שיבה במשמע ע"כ. ומוכח שעל כל פנים אין חיוב לקום מפני זקן גוי. וכמו שהסביר גם כן מרן הכסף משנה שם, שאין להשוות דין זקן גוי לזקן ישראל לחיוב קימה וכו' ע"ש. ואם כן איך אפשר ללמוד דין אשה זקנה מדין זקן גוי, משום דכל שיבה במשמע, נימא דיו לכא מן הדין להיות כנידון. ולפי מה שכתבו התוספות והר"ן, דהא דילפינן זקן אשמאי לחיובא משום דכל שיבה במשמע, היינו זקן עם הארץ ולא זקן רשע, לפי זה הא דאביי קם מקמי סבי ארמאי, מדת חסידות הוא, משום דרכי שלום. וכן כתב הגאון מהר"י פירלא בספר המצות של רבינו סעדיה גאון חלק א' (דף ק"ה סוף ע"ד). והשאלות וכן רב סעדיה גאון סוברים שאין צריך לקום אלא מפני חכם בלבד, ולא סבירא להו כמאן דאמר כל שיבה במשמע. עיין בדברי הגר"י פירלא שם (דף ק"ה ע"ב). ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ג' (חלק יורה דעה סימן י"ג אות ד). ובשו"ת הרדב"ז מכת"י (סימן קס"ז) ודו"ק. + גם הגאון רבי יצחק עטייה בספר זרע יצחק (בקונטרס פלפלת כל שהוא סימן א', דף פ"ח ע"ד) כתב, שמצא בכתב יד של הגאון רבי חזקיה די סילוה, בעל פרי חדש, שנסתפק אם חייבים לקום מפני אשה חכמה בתורה. וכתב על זה, ונראה לי פשוט שחייבים לקום מפניה, מצד חכמתה, ואף על פי שאינה מצווה לעסוק בתורה, ואין לה שכר כל כך כמו האיש שמצווה ועושה, מכל מקום לגבי אחרים אין נפקא מינה בזה, וכשם שחובה לקום מפני אשת חבר, כל שכן שצריך לקום מפני אשה חכמה שחכמתה מכח עצמה ע"כ. (וזה שלא כמו פשוט לו להגר"י ידיד בתורת חכם (דף ח' ע"ג) הנ"ל, להיפך. ולא זכר מדברי הפוסקים הנ"ל). וכן כתב המנחת חינוך (סימן רנ"ז אות ג'). וכן פסק הרה"ג רבי דוד הכהן סקלי בשו"ת קרית חנה דוד חלק א' (חלק יורה דעה סימן ט"ו) ע"ש. ואמנם מצינו להרא"ש בפסקיו (פרק ב' דכתובות סימן ו') שהביא מחלוקת בדין אשה שלא נצטוית על מצות תלמוד תורה, אם דינה כמאן דקרי ותני, או כמאן דלא קרי ותני. ובשלחן ערוך יורה דעה (סימן שס"א) פוסק להקל. אולם זהו רק לסתם אשה שאינה חכמה בתורה, אבל אשה חכמה בתורה דינה כאיש תלמיד חכם. אלא שראיתי להגאון רבי יוסף חיים מבבל בשו"ת רב פעלים חלק ב' (בקונטרס סוד ישרים סימן ט') שכתב בשם רבינו האר"י בשער המצות (פרשת קדושים), שבאשה נאמר ויראת מאלהיך, יראה בלב דוקא, ואינה צריכה לא קימה ולא הידור, והוכיח מזה שאין צריך לקום ולהדר מפני אשה חכמה או זקנה. וכן פסק בספרו בן איש חי שנה ב' (פרשת כי תצא אות ט"ז). ובאמת שחז"ל (בקיודשין ל"ג ע"א) דרשו את הפסוק ויראת מאלהיך, לענין שלא יעצום עיניו כדי שלא יצטרך לקום מפני חכם או זקן, שנאמר ויראת מאלהיך. ורבי שמעון בן אלעזר דרש, מנין לזקן שלא יטריח, (לעבור בכוונה כדי שיקומו מפניו), תלמוד לומר ויראת מאלהיך. ואם כן אין הפסוק הזה מיותר כדי למעט אשה מדין קימה והידור. (ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי חלק יורה דעה סימן קי"ד). ועל כל פנים נראה שמאחר שמפורש בספר חסידים שצריך לקום מפני אשה זקנה, וכן פסקו האחרונים הנ"ל, והוסיפו, שהוא הדין לאשה חכמה בחכמת התורה, אפילו לא יהא אלא ספק, הלכה רווחת בידינו, ספקא דאורייתא לחומרא.

ומכללן של דברים אנו למדים שבודאי יש מצוה וחובה על התלמידה לקום מפני מורתה, שלמדה תורה מפיה, שהרי כל הטעם שחייב אדם בכבוד רבו, מבואר במשנה (בבא מציעא ל"ג ע"א), מפני שמביאו לחיי העולם הבא, והוא הדין לגבי תלמידה שמורתה שמלמדת אותה תורה, מביאתה לחיי העולם הבא. ואף על פי שהמורה מקבלת שכר על כך לפרנסתה, אין בכך כלום, וכמו שכתב בשו"ת דברי מלכיאל חלק ד' (סימן פ'), כי מה שהתלמיד מחוייב בכבוד רבו, אינו מצד שרבו קיים בו מצות ולימדתם אותם, אלא משום שלימדו דרכי תורתנו הקדושה, ועשה עמו טובה להביאו לחיי העולם הבא, ולכן אין הדבר תלוי בכוונת הרב בעת שלימדו אם הוא בכדי לקבל שכר על כך, או לקיים מצות לימוד תורה ע"ש. והוא הדין לנידון שלנו. וכן פסק בשו"ת פאת שדך (סימן קי"ב). וכתב, שאף על פי שאינה מצווה על תלמוד תורה, הרי גם היא צריכה לברך ברכות התורה כפסק מרן השלחן ערוך אורח חיים (סוף סימן מ"ז), וכמו שהסביר הטעם בשו"ת יוסף אומץ (סימן ס"ז), שהיא מצווה ללמוד דינים והלכות של המצות שהיא חייבת בהן. ומקבלת שכר כמי שאינו מצווה ועושה ע"כ. לפיכך אסור לתלמידה לקרוא את מורתה בשמה הפרטי ללא תאר כבוד. וכמו שמבואר בסנהדרין (ק' ע"א) שהקורא לרבו בשמו נטרד מן העולם. וכן פסקו הרמב"ם (בפרק ה' מהלכות תלמוד תורה הלכה ה'), והטור ושלחן ערוך יורה דעה (סימן רמ"ב סעיף ט"ו). אלא שכשם שמותר לקרוא לרבו בשמו בתוספת תאר כבוד, כגון מה שאמרו בברכות (ד' ע"א) מפיבושת רבי, וכן נאמר בתורה: אדוני משה כלאם, וכן כתב רש"י בסנהדרין (ק' ע"א) שמותר לתלמיד לומר מורי פלוני, וראה עוד בזה בשו"ת יוסף אומץ (סימן פ"ז), ובשו"ת שמן המשחה (סימן ד'), ובשו"ת צפית בדבש (סימן נ"ה), ובשו"ת מנחת משה (חלק יורה דעה סימן כ"ב). הוא הדין שמותר לתלמידה לומר מורת פלונית.

בסיכום: מצוה לקום מפני אשה חכמה בחכמת התורה, וכן מפני אשה זקנה בגיל שבעים שנה. ותלמידה חייבת לקום ולכבד את מורתה שלמדה תורה מפיה, ואסור לה לקרוא את מורתה בשמה הפרטי, אלא בתוספת תואר מורת. וכשהמורה נכנסת לאוטובוס, והתלמידה יושבת, צריכה לקום מפניה. ואם אין מקום נוסף לישיבה, עליה לתת לה את מקומה. וכן הדין לגבי אשה חכמה או זקנה, כשם שצריך לעשות כן מפני זקן או תלמיד חכם.

Moral shortcomings

ערוך השולחן יורה דעה סימן רמד

ודבר פשוט הוא דחכם שהוא בעל מריבות ועושה קינטורין ומחלוקת שלא לשם שמים אין ראוי לעמוד מפניו כן כתבו הפוסקים :

A criminal rabbi

שו"ת משנה הלכות חלק ט סימן שיז

מי שה' חבוש בבית האסורין ורוצה לקבל רבנות אי צריך להודיע מזה להקהילה מוצש"ק כ"א אדר התש"מ בנ"י יצו"א.

כבוד העו"ד החשוב מר אברמס נ"י טשעסטעק. אחדשה"ט.

בדבר שאלתו רב שהוא מועמד לקבל רבנות בבית הכנסת אי מחויב לספר לראשי הכנסת שלפני זמן הי' נתפס והובא בערכאות על חטא "מייל פראד" בלע"ז (Mail Fraud) ונידון בדיניהם לחצי שנה בבית סוהר וישב חצי שנה.

תשובה. לפענ"ד ליכא שום חיוב לפרסם מאסרו אם לא שאלוהו על זה. ומיהו אם שאלוהו על זה צריך להגיד. ואפרש דברי. בגמ' סנהדרין ד' ז' אמר ריש לקיש כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשרה בישראל שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ וגו' אמר רב אשי ובמקום שיש ת"ח כאילו נטעו אצל מזבח שנאמר אצל מזבח ה' אלקיך ובספרי פ' דברים אזהרה להמונה להושיב דיינים שלא להושיב דיין שאינו הגון שנאמר לא תכירו פנים במשפט הובא ברמב"ם פ"ג מסנהדרין, ובשו"ת מהרי"ק שורש קי"ז מבואר דהקרא דלא תטע אשרה הוא אזהרה להעמיד דיין דאינו הגון מפני רשעו דכוונת התורה דאעפ"י שהוא אשרה צומחת דהיינו שיש לו כשרון צמיחות דעות וחושב מחשבות לברר הלכה ואפילו חכם טובא אסור להעמידו מפני רשעו והקרא דלא תקים לך מצבה היא אזהרה שלא למנות דיין שאינו גמור.

מבואר תנאי במינוי הדיין, (א) שיהי' דיין חכם בחכמת התורה (ב) שלא יהא רשע. ומבואר דהמעמיד דיין שאינו הגון אפילו הוא חכם גדול בחכמת התורה רק שאינו הגון מפני רשעתו הרי הוא בכלל מעמיד דיין שאינו

הגון, והמעמידו עובר בל"ת. ומיהו אפילו מי שהוא חכם ואינו רשע לא די בזה שאינו בעל עבירות ואינו רשע אלא צריך שיהי' יר"ש והגון במדות טובות ולשון הרמב"ם פ"א מה' מלכים ה"ז כל המעמיד דיין שאינו הגון כו' וכל מי שאין בו יראת שמים ואעפ"י שחכמתו מרובה אין ממנין אותו למינוי מן המינויים שבישראל ועיין ש"ע ח"מ סי' ח' ס"א ובברכ"י שם אות א' ובחינוך מצוה תי"ד כתב כשם שראוי להיות הדיין יודע דיני התורה כמו כן צריך להיות בעל מדות ואדם כשר כדי שלא יאמרו לו הנדון טול קורה מבין עיניך כלומר קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים ע"ש. ובש"ע ח"מ הנ"ל דיין אע"פ שיש בו יר"ש עוד צריך שיהא הגון במדות וכעין זה כתב הרמב"ם בסה"מ מצוה רפ"ד ועוד ופשוט דדיין או רב צריך להיות לדוגמא ולכבוד ולתפארת להנהיג עדתו בדרך ה'.

ומיהו דיין שחטא מה דינו מבואר בח"מ סי' ל"ד הל' עדות ס"כ הפסולים להעיד כגון המוכסים והאפיקורסים והמומרים, ואפ"ה מומר שחזר בו וקיבל עליו תשובה כשר מיד ועיין סמ"ע ו"ש"ך שם ואפילו מי שנתחייב מלקות ונלקה כיון שנלקה הרי הוא כאחיד וחוזר לכשרותו וכן כל שאר עדות הכלל שאין לך דבר שעומד בפני התשובה וכל מי ששב אפילו עבר כמה

עבירות וחזר בתשובה הרי הוא כשר להעיד וקיי"ל דכל הכשר להעיד כשר לדון וממילא מי שחטא ושבו מותר להיות דיין ולא מצינו בשום מקום שיהא חיוב לאדם לפרסם עונותיו בסתם על לא צורך ולבזות עצמו על לא דבר וכבר הזהירנו שלא להונות בעלי תשובה ושלא לומר זכור מעשיך הראשונים אפילו אלו היו מקודם בעלי עבירות מדיני תורה ממש והדרו בתשובתא, ואדרכה אמרו במקום שבע"ת עומד אין צדיק גמור יכול לעמוד, ואפילו למ"ד דצדיק גמור גדול מ"מ ח"ו אין בבע"ת שום פסול לאחר ששב.

וכל זה אפילו ה' נתברר חטאו ע"פ התורה והי' נענש בעונשי ב"ד המבוארים בתורה אבל מי שנתפס בערכאותיהם ונאסר בבית הסוהר ודאי קיל הוא דהגם שודאי צריכים אנחנו להתנהג ע"פ חוקי המדינה וכ"ש במלכות של חסד במדינה זו שנותנים לנו להתנהג ולהחזיק מצוות התורה בלי מפריע מחוקי הממשלה ומי יכול להיות כפוי טובה מ"מ לענין לפסול אדם מלהיות רב ע"י שנענש בערכאותיהם ח"ו לא תהא כזאת בישראל וכמה מגדולי ישראל שישבו בתפיסות שנאסרו ע"י העכו"ם מזמן התנאים ואילך עד דורנו אנו שנתפסו ע"י מסירות או בכלל מחמת רשעת המלכות וח"ו לא צפצף אדם לפסול אדם מישראל לשום שררה ע"י שהי' נתפס ונדון בערכאותיהן שלא כרצוננו ואין אנו סומכין בזה על דיניהם כי מגיד דבריו ליעקב הקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום דיני ישראל רק לישראל נאמרו וב"ד של ישראל הוא דראוי לדון את בני". ולכן אין אנו סומכין כלל על דיניהם בזה והי' כלא הי' ובפרט שהוא כבר לאחר המעשה והרי הוא עכשיו חפשי ולכן פשוט אם הוא ראוי להיות רב והיינו שהוא תלמיד חכם ויר"ש כולו מחמדים במדות טובות יכול הוא להיות רב בישראל ואין עליו שום חיוב לספר לראשי הכנסת שהי' במאסר לחצי שנה. אלו דברי יושר הנאמרו בזה ואם יש את מע"כ לדעת עוד פרטים נא להודיענו. בכבוד והוקרה, מנשה הקטן

Exemption from taxes bizman hazeh?

שו"ת ציץ אליעזר חלק ב סימן כה

(יב) ותלמיד חכם שמתפרנס מתורתו שנוטל שכר בטלה, אי מיקרי תורתו אומנותו ופטור או לא ? הנה השיטה מקובצת בב"ב (ד' ח' ע"א) מביא שמצא בשם הרמב"ן, דהחכמים הלומדים עם התלמידים בשכר אין מן הדין לפוטרים מן המס כיון דבשכר הם לומדים. ולפי"ז צריך להיות לכאורה הדין לדעת הרמב"ן שה"ה גם תלמידי חכמים שנוטלים שכר בטלה עבור עסקם בהוראה שג"כ לא יהיו פטורין מן המס מכיון שגם הם עושים זאת תמורת שכר, דהא גם עבור לימוד עם תלמידים אסור ליטול שכר, והשכר שנוטלים הוא שכר בטלה, כמבואר בנדרים (ד' ל"ז ע"א) ובר"ן שם, וביו"ד (סי' רמ"ו סעי' ה'), ובכל זאת עבור קבלת שכר זה כבר אינו פטורין מן המס, א"כ ה"ה שאין לפוטרו כשמקבלין שכר בטלה עבור ההוראה.

אבל יש לחלק שחכמים הלומדים עם התלמידים בשכר שמיירי הרמב"ן, הוא באופן שכל לימודם במשך היום הוא בשכר, ולכן אין מן הדין לפוטרים מכיון שיוצא סוף סוף שכל מה שלומדים הוא תמורת שכר, אבל משא"כ בת"ח שיושב כל היום ולומד לעצמו לשם לימוד תורה לשמה ונוטל מהקהל שכר בטלה לא עבור לימוד כי אם עבור הוראתו באו"ה בין דם לדם ובין דין לדין לקהל, בזה י"ש שפיר שגם הרמב"ן מודה שפטור באופן כזה מכיון שהא עצם לימודו הוא לא תמורת שכר.

וראיתי בשט"מ בב"מ (ד' ק"ח ע"א) שמביא בשם הרמ"ך שכותב דכיון שתורתו אומנותו אע"פ שמתפרנס ממנה בשכר בטילתו ממלאכות אחרות אפ"ה פטרינן ליה מהנך מילי ומדמדי להו ע"ש, הרי מפורש שלא מגרע

כלל ממה שמתפרנס ממנה בשכר בטילתו ממלאכות אחרות, ופטרינגן ליה מהמסים מכיון שמיהת תורתו אומנותו. ועיין גם בשו"ת תשב"ץ ח"א (סי' קמ"ב קמ"ג) וח"ג (סי' קנ"ג). תלמיד חכם בזמן הזה.

(יג) הרמ"א ביו"ד (סי' רמ"ג סעי' ב') כותב וז"ל: ואע"ג דאין בדורינו עכשיו חכם לענין ליטרא דדהבא אם מביישו, מ"מ לענין לפטרו ממס אין מדקדקים בזה רק שיהא מוחזק לת"ח כמו שנתבאר, ומ"מ יש מקומות שנהגו לפטור ת"ח ממס, ויש מקומות שנהגו שלא לפטור ע"כ. יוצא מהרמ"א שדין ת"ח בזה"ז לפטרו ממס תלוי במנהג המקומות.

והנה מקור דברי הרמ"א מצוין שהוא מהתרומת הדשן סימנים שמ"א שמ"ב, וכנראה שלזה שאולי אין בזה"ז דין ת"ח גם לענין מסים נתכוון גם הרדב"ז בתשובותיו ח"ב (סי' תשנ"ב) שכותב בתוך דבריו מסופק אני אם יש עתה מאן דלא בעי נטירותא איני נכנס בחקירה זו עתה כי דברי יעציבו את קצת חכמים ולכן השתיקה טובה מהדיבור, והיינו שמקום ספיקו הוא שאולי אין עתה דין ת"ח שלא בעי נטירותא.

אכן אבל כשמעיינים במקור הדברים של התרומת הדשן שמהם מקור דינו של הרמ"א, רואים בעליל שסובר לעיקר שיש דין ת"ח בזה"ז לפטרו ממסים, דבתשובה שמ"א כותב לחלק בין ליטרא דדהבא למסים, שלענין לפטרו ממסים לא דייקנן ביה כולי האי ובלבד שמוחזק בדורו לת"ח, וכמו שמזכיר בשמו גם הרמ"א, וזה שמציין הרמ"א שבסימן שמ"ב מביא בזה חילוקי מנהגי מקומות, הנה ראשית משמע מלשון התשובה שם שהת"ה סובר לעיקר לפטור ורק שכותב להליץ ולפרש טעם הנוהגים שלא לפטור, ועוד טעם ההמלצה למנהג המקומות שלא לפטורם כותב שם משום דאפשר דסבירא להו דהאידינא אין לנו מי שתורתו אומנותו משום דצריך דקדוק יפה שיחזור תדיר לתלמודו כשיפנה מעסקיו ואין נזהרין יפה האידינא, וא"כ זה שייך במי שיש לו גם קצת עסקי מסחר, אבל לא במי שעסקו רק בתורה ואין לו שום עסקים של מסחר, וזהו מה שמוסיף שם הת"ה ע"ז וכותב דמהאי טעמא נמי רוצים ההמון עם באושטרייך/באוסטריה/ לומר דאין לפטור רק היושב בראש ישיבה דמסתמא היושב בראש הישיבה קובע א"ע לת"ח כדי שתהא אומנתו. והיינו כנ"ל דמטעם זה אין לפטור רק למי שיש לו גם קצת עסקי מסחר, אבל לא למי שאין לו כלל ורק התורה אומנתו. וצריכים לומר דאף כוונת הרמ"א שמביא שיש מקומות שנהגו שלא לפטור, הוא ג"כ רק בגוונא שמדבר המחבר שם. דהיינו ביש להם מעט אומנות או מעט משא ומתן, כי הרי מקור דבריו הם מהת"ה, וגם הת"ה מדבר באופן זה כנ"ל, אבל בת"ח שאין לו אומנות כלל לכו"ע פטור אף האידינא.

זהו אפילו לת"ה, ואפילו למנהג המקומות שלא לפטור, אבל כבר החליטו גדולי הפוסקים לבל יטילו מס על שום ת"ח שתורתו אומנתו עפ"י האופנים הנ"ל אפי' בזה"ז, ע"ש בש"ך סק"ח ובפתחי תשובה סק"ד, וכן ברד"ך (בית י"ח חדר ט"ז), וכן כותב בתשו' כנסת יחזקאל החו"מ (סי' צ"ה) דלענין לפטור ממס כל הפוסקים כחדא רוקא דהאידינא פטורים ת"ח ממס ע"ש. ורק בסוף דבריו מבאר דבזה"ז שכ"א נוטל שררה לעצמו וכו' אין כל הלומדים פטורים ממס כ"א לפי ראות עיני טובי העיר עיי"ש. [ועיין בפ"ת סק"ג]. וכן יוצא מכל דברי הפוסקים שהזכרנו עד כה המדברים בפשיטות על דיני פטור ת"ח ממסים משאלות למעשה שהגיעו לידם. ואינם מזכירים שום פקפוק לחייבם מטעם שאין לזה דין ת"ח בזה"ז.

ואדרבה הרא"ש בתשובותיו (כלל ט"ו ענף ז') כותב מילתא בטעמא שבוזה"ז יש לפטור ת"ח ביותר, וז"ל: ורואה אני בדורות הללו לדון ק"ו שהרי בימי חכמי הגמ' שהיו נמצאים תלמידי חכמים לאלפים אעפ"כ היו פטורין מכל מיני עולין ומסין וארנוניות, כל שכן בדורות הללו שאינם נמצאים אחד מעיר וב' ממשפחה, שיש לפטרו מכל מיני עולין. וכן מביא המהר"ם אלשקר בסי' י"ט עיי"ש. ומסיים הרא"ש וכותב: ועל הבא להכריחו בגזרה ועשוי ע"י ישראל או על ידי כותים לפרוע מס אין דעת חכמים נוחה הימנו, ואם לא יחושו על דברי הרשות בידו לחבטו ע"י הכותים לומר עשה מה שישראל אומרים לך עיי"ש, והמהר"ם אלשקר שם כותב בלשון: ואם פני הדור כפני כלב ויעיזו ולא ירצו להבריה זכותא דמלכא, יכול הת"ח לנדות ולשמת ע"ז, ואפילו החרימו סתם וכלל ת"ח בכלל החרם אין החרם חל עליהם, דארור יש בו שבועה ואין נשבעין לבטל את המצות, עיי"ש.

ופוק חזי בספר אבקות רוכל (סימן א') החרם הנורא שהחרימו מרן הב"י וחבריו האריות על הלוקח מסים מתלמידי חכמים. ומסיימים שמשך גזרה זו מהיום עד עמוד כהן לאורים ותומים, וכן עיין בספר דברי נועם חחו"מ סימנים נ"ה - נ"ז. שמביא בזה גדרים ותקנות גדולות מגדולי הדורות עיי"ש באריכות. לכן מכל הנ"ל יוצא ברור ששפיר נוהג דין ת"ח בזה"ז לפטור ממסים וארנוניות וכדומה.

II) Kevod Rabo

משנה מסכת אבות פרק ד

רבי אלעזר בן שמעון אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים:

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף לג עמוד א

משנה. אבדתו ואבדת אביו - אבדתו קודמת, אבדתו ואבדת רבו - שלו קודם. אבדת אביו ואבדת רבו - של רבו קודמת, שאביו הביאו לעולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא. ואם אביו חכם - של אביו קודמת. היה אביו ורבו נושאים משאוי - מניח את של רבו, ואחר כך מניח את של אביו. היה אביו ורבו בבית השבי - פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו. ואם אביו חכם - פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו. גמרא. מנא הני מילי? - אמר רב יהודה אמר רב: אמר קרא +דברים ט"ו+ אפס כי לא יהיה בך אביון - שלך קודם לשל כל אדם. ואמר רב יהודה אמר רב: כל המקיים בעצמו כך - סוף בא לידי כך. היה אביו ורבו נושאים משאוי וכו'. תנו רבנן: רבו שאמרו - רבו שלמדו חכמה, ולא רבו שלמדו מקרא ומשנה, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: כל שרוב חכמתו הימנו. רבי יוסי אומר: אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת - זה הוא רבו. אמר רבא: כגון רב סחורה, דאסברן זוהמא ליסטרוון. שמואל קרע מאניה עליה ההוא מרבנן דאסבריה אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון. אמר עולא: תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה מפני זה, וקורעין זה על זה. ולענין אבדה במקום אביו - אינן חוזרין אלא לרבו מובהק. קבעי מיניה רב חסדא מרב הונא: תלמיד וצריך לו רבו מאי? - אמר ליה: חסדא חסדא, לא צריכנא לך, את צריכת לי עד ארבעין שנין. איקפדי אהדדי ולא עיילי לגבי הדדי. יתיב רב חסדא ארבעין תעניתא משום דחלש דעתיה דרב הונא, יתיב רב הונא ארבעין תעניתא משום דחשדיה לרב חסדא. איתמר, רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה, רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת: הלכה כרבי יוסי. ומי אמר רבי יוחנן הכי? והאמר רבי יוחנן: הלכה כסתם משנה, ותנן: רבו שלמדו חכמה! - מאי חכמה - רוב חכמתו.

A word of caution for young rabbinical students

שולחן ערוך יורה דעה סימן רמב

סעיף יג

תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, כד [הרי זה שוטה רשע וגס רוח, כה] ועליו נאמר: כי רבים חללים הפילה (משלי ז, כו). ....

סעיף יד

(ח) כל חכם שהגיע להוראה (ט) ואינו מורה, הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני רבים, ועליו נאמר: ועצומים כל הרוגיה (משלי ז, כו).

Not teaching in front of your own teacher

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף סב עמוד ב

אמר ליה אבבי לרב יוסף: קיימא לך, משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי, ואמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי אליעזר בן יעקב. מהו לאורויי במקום רבו? - אמר ליה: אפילו ביעתא בכותחא בעו מיניה מרב חסדא כל שני דרב הונא, ולא אורי. אמר ליה רב יעקב בר אבא לאביי: כגון מגלת תענית, דכתיבא ומנחא, מהו לאורויי באתריה דרביה? אמר ליה, הכי אמר רב יוסף: אפילו ביעתא בכותחא בעו מיניה מרב חסדא כל שני דרב הונא ולא אורי.

Definition of rav muvhak

שולחן ערוך יורה דעה סימן רמב

סח] כל אלו הדברים שאמרנו שצריך לכבד בהם את רבו, לא אמרו אלא ברבו מובהק דהיינו שרוב חכמתו ממנו; אם מקרא מקרא, אם משנה, משנה; אם גמרא, גמרא. הגה: ובימים אלו עיקר הרבנות אינו תלוי במי

שלמדו הפלפול וחילוקים שנוהגים בהם בזמן הזה, רק במי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר

